

A fiatalság csak egy szó*

Riporter: Hogyan közelíti meg a szociológus a fiatalok problémáját?

Bourdieu: A szociológus először is arra emlékeztet, hogy az életkorok közötti választóvonalak önkényesek. Ez Pareto paradoxona, hogy ti. nem tudjuk milyen idős korban kezdődik az öregség, mint ahogy azt sem, hogy hol kezdődik a gazdagság. Valójában a fiatalság és az öregkor határa minden társadalomban harc tétjét képezi. Néhány évvel ezelőtt olvastam például egy cikket a fiatalok és a *notabilitások* viszonyairól a 16. századi Velencében, ami kimutatta, hogy az idősek a férfiaság, a *virtus*, az erőszak ideológiáját közvetítették a fiatalok felé, ami a bölcsesség, vagyis a hatalom megőrzésének egyik módja volt. Ugyanígy Georges Duby is kimutatta, hogy a középkorban miként manipulálták a fiatalság határait a vagyonok birtokosai, akiknek érdekükben állt a fiatalság, vagyis a felelőtlenség állapotában tartani a generációváltást követelő fiatal nemeseket.

Ugyanezekre a dolgokra bukkanhatunk a szólás-mondásokban, közmondásokban vagy pusztán a fiatalsággal kapcsolatos sztereotípiákban, de még a filozófiában is Platon-tól Alain-ig, akik minden életkorhoz sajátos szenvedélyt kapcsolnak: az ifjúkorhoz a szerelmet, az élemedettebbhez pedig az ambíciót. A fiatalok és az idősek közötti megosztás ideológiai reprezentációja szerint a fiatalabbaknak hagyják, hogy azt csinálják, amit akarnak, cserébe viszont ők is átengedik az idősebbeknek az igazán jelentős feladatok elvégzését. Ez a struktúra, mely máshol (pl. a nemek közti viszonyokban) is megtalálható, emlékeztet arra, hogy a fiatalok és idősek közötti logikus elkülönítés hatalmi kérdés, a hatalmak *elkülönítésének* (mint megosztásának) a kérdése. Az életkor szerinti osztályozások (de természetesen a társadalmi nem vagy az osztály szerinti is) mindig a határok kijelöléséhez, illetve egy olyan rend kialakításához vezetnek, melyet mindenkinek el kell fogadnia, és amelyben mindenkinek megvan a maga helye.

Riporter: Mit ért idősek alatt? A felnőtteket? Azokat, akik részt vesznek a termelésben? Vagy a *troisième âge*¹-t?

Bourdieu: Amikor azt mondom fiatal vagy idős, a viszonyt a maga legüresebb formájában értem. Mindig valakihez képest vagyunk öregek vagy fiatalok. Ezért a választóvonalak, legyenek azok életkorok vagy generációk közöttiek, teljesen eltérőek és valójában mindegyikük manipuláció tárgyai. Nancy Munn, egy antropológus írja le, hogy néhány ausztráliai törzsnél a fiatalító mágia, amit az idős asszonyok a megfiatalosodás érdekében alkalmaznak, teljesen ördöginek

---

* Az interjút Anne-Marie Métaillé készítette, megjelent a *Les jeunes et le premier emploi* c. könyvben (A fiatalok és az első munkahely – a ford.), Paris, Association des Ages, 1978, pp. 520-530.

számít, mivel felrúgja a korok közötti határokat, minek következtében többé már nem tudható, hogy ki fiatal és ki öreg. Mindössze arra akarom felhívni ezzel a figyelmet, hogy a fiatalság és az öregség nem tényként adottak, hanem társadalmilag, a fiatalok és az idősek közötti harc során konstruáljuk meg őket. A szociális és a biológiai életkor közötti viszonyok nagyon bonyolultak. Ha összehasonlítanánk például minden diákot, akik egyazon évben az ENS-be vagy az ENA-ba², vagy máshová felvételt nyertek, azt látnánk, hogy ezeknek a „fiatalemberek” annál több felnőtt, idős, nemes és tekintélyes attribútummal rendelkeznek, minél közelebb vannak a hatalom csúcsához. Ahogy haladunk az entellektüelektől a PDG-k³ felé, úgy tűnik el mindaz, ami fiatallá *tesz*: a hosszú haj, a farmer, stb.

Minden mezőnek, mint ahogyan azt a divat vagy a művészi és irodalmi alkotás kapcsán kimutattam, megvannak a maga speciális öregedési törvényei: ahhoz, hogy tudjuk, hogyan válnak el egymástól a generációk, ismerni kell az adott mező működésének specifikus törvényeit, az ott folyó harc tétjeit és azokat a megosztásokat, melyeket ez a harc véghezvisz (új hullám, új regény, új filozófusok, nouveaux magistrats stb.). Itt semmi másról nincs szó, mint arról a nagyon banális meglátásról, hogy az életkor egy társadalmilag befolyásolt és befolyásolható biológiai tény, és a fiatalságról mint társadalmi egységről, mint közös érdekekkel rendelkező és e közös érdekek mentén szerveződő csoportról beszélni, amely ráadásul egy biológiailag meghatározott életkorban szerzi ezeket az érdekeket, már maga is nyilvánvaló manipuláció. Inkább a fiatalságok, vagy hogy gyorsabban haladjunk, a két fiatalság közötti különbségeket kellene elemeznünk. Szisztematikusan össze lehetne hasonlítani azon „fiatalok” létfeltételeit, munkaerőpiaci helyzetét, időbeosztását, stb., akik már munkába álltak, azon ifjakéval, akik ugyanilyen idősek (biológiailag), de még tanulnak: az egyik oldalon a gazdaság valódi világának szorításai, melyet csak kissé enyhít a családi szolidaritás, míg a másikon a támogatottak – szubvencióra alapozott – szinte játékos gazdálkodásának könnyebbségei, olcsó étkezéssel és szállással, kedvezményes színház- és mozilátogatási jogosultsággal stb. Az élet minden területén találhatók ilyen különbségek: gondoljunk csak azokra a rosszul öltözött gyerekekre, akik szombat esténként a barátnőikkel flangálnak ócska mopedjeiken, még a rendőrök is állandóan őket igazoltatják.

Másképp fogalmazva tehát itt egy félelmetes nyelvi visszaélésről van szó, miáltal egy fogalom alá vonunk olyan társadalmi világokat, melyekben valójában semmi közös nincs. Egyszer itt van nekünk az ifjúkor világa, a valódi értelemben, mint az átmeneti felelőtlenségé: ezek a fiatalok egyfajta társadalmi senkiföldjén vannak, bizonyos dolgokban felnőttként kezelik őket, más dolgokban gyerekként, két színen játszanak tehát. Ezért álmodozik sok polgári származású fiatal az ifjúság meghosszabbításáról: mint ahogyan az „Érzelmek

² ENS (Ecole Normale Supérieure), ENA (Ecole Normale d'Administration): párizsi elitegyetemek – a ford.

³ Président Directeur Général: vezérigazgató – a ford.

iskolája” Frederic-jének is, aki „örökké varázsolja” az ifjúkort, ilyen komplexusa van. Ezek szerint a „kétfajta fiatalság” nem jelent mást, mint a „fiatalok” számára kínált lehetőségek terének két pólusát, két szélét: Thévenot munkásságának egyik érdekes hozadéka annak bizonyítása volt, hogy e szélső helyzetek között – a polgári származású egyetemista, illetve a másik végen a fiatal munkás, akinek már lezárult az ifjúkor – ma minden köztes alakzat megtalálható.

Riporter: Vajon az iskolarendszer átalakulása szakította meg az osztályok közötti határozottabb különbségek ilyen típusú kontinuitását?

Bourdieu: Az egyik tényező, ami összezavarta a különféle osztályok fiatalságainak ellentéteit, az a tény, hogy a különböző osztályok egyre nagyobb arányban értek hozzá a középfokú oktatáshoz, és ezzel egyidejűleg (a szó biológiai értelmében vett) fiatalok egy része, akik addig nem jutottak hozzá az ifjúkorhoz, felfedezte ezt az ideiglenes, „félíg gyerek-félíg felnőtt”, „se nem gyerek-se nem felnőtt” státuszt. Azt hiszem, ez egy nagyon fontos társadalmi tény. A 19. században még azokban a körökben is, amelyek nyilvánvalóan a legtávolabb álltak az egyetemista léthelyzetétől, vagyis a kis vidéki falvakban, azzal, hogy a parasztok és iparosok gyerekei a helyi CES-ben⁴ tanultak tovább – viszonylag hosszú időre, ráadásul olyan korban, amikor azelőtt már dolgoztak –, ezek a fiatalok olyan kvázi a társadalmon kívüli pozíciókba kerültek, amely meghatározó jelleggel bírt létfeltételeikre nézve. Úgy tűnik, hogy a fiatal felnőttek helyzetének egyik legfontosabb sajátossága éppen ebből az elszigetelt létezésből fakad, amely *szociális értelemben játékon kívülre* helyezi őket. A hatalom iskolái, és különösen a grande école-ok, a világtól elszigetelt karámokba helyezik a fiatalokat, olyan kolostorszerű helyekre, ahol a világtól elvonult életet élnek, ahol magányra kényszerülnek, és teljes mértékben a „magas hivatalokra” való felkészülésnek szentelhetik magukat, olyan öncélú dolgokkal foglalkozva itt, mint amilyeneket az iskolában csinálunk, amolyan vaktöltényes feladatokkal tehát. Néhány éve majdnem minden fiatal részesül ilyen gyakorlatban, többé-kevésbé teljes és különösen többé-kevésbé hosszú formában, amely gyakorlat döntő jelentőségű – még ha a lehető legrövidebb és legfelületesebb volna is –, mivel magától értetődően egyfajta többé-kevésbé mély töréshez vezet. Ismerjük a bányász fiának esetét, aki minél előbb le akar menni a bányába, mert ez a felnőttek világába való belépést jelenti. (Még manapság is annak, hogy az alsóbb osztályok fiataljai nagyon korán abba akarják hagyni az iskolát, és dolgozni akarnak, egyik oka az a vágy, hogy a lehető leghamarabb felnőtt státuszba emelkedjenek, hozzájutván azokhoz az anyagi lehetőségekhez, amit ők ehhez társítanak: hiszen a pénz nagyon fontos a barátokkal és a lányokkal szembeni megnyilvánulásokban, nagyon fontos

⁴ Francia oktatási intézmény, kb. a szakmunkásképző intézetnek felel meg.

ahhoz, hogy el tudjanak menni együtt bulizni, tehát végső soron ahhoz, hogy elismerjék mint embert, és hogy önmagát is annak vallhassa. Ez az egyik oka annak, hogy az iskolakötelesség meghosszabbítása nyugtalanságot kelt az alsóbb osztályok gyerekeiben.) Ez azt jelenti, hogy az „egyetemista” helyzetébe kerülni maga után von egy csomó, az iskolai szituációból fakadó dolgot: kis spárgával átkötött könyvcsomaggal járnak, vagy a mopedjükön ülve fűzik a csajokat, mind fiatalok, lányok és fiúk, kívül a munka világán, felmentettek a háztartási munkák alól, mivel a tanulmányaikat végzik (az, hogy az egyetemisták játékon kívülre kerültek, fontos összetevője annak, hogy az alsóbb osztályok beleegyeznek ebbe a hallgatólagos megállapodásba).

Úgy gondolom, hogy ennek a szimbolikus játékon kívülre helyeződésnek annál is inkább nagy jelentősége van, mivel az iskola egyik alapvető hatásával párosul, nevezetesen az aspirációk befolyásolásával. Az iskola, mindig megfélelkezzünk erről, nem pusztán egy hely, ahol dolgokat, ismereteket, technikákat tanulunk, hanem olyan intézmény, ami egyúttal címeket, vagyis jogokat oszt, és amely az aspirációkat is meghatározza. A régi oktatási rendszer kevesebb bonyodalmat okozott, mint a mai, a komplikált szakosodási lehetőségekkel, ami oda vezet, hogy az emberek aspirációi nem illeszkednek reális esélyeikhez. Korábban a szakok elkülönülése viszonylag tiszta volt: ha megszereztük az alapbizonyítványt, elvégeztünk egy kiegészítő kurzust egy EPS-ben, Collège-ben vagy egy gimnáziumban, ezen elágazások között világos volt a hierarchia, és nem kellett sokat problémáznunk. Ma nem kellően elkülönült szakok tömegével találkozunk, és nagyon hozzáértőnek kell lenni ahhoz, hogy elkerüljük a vakvágányokat és a kerülőutakat csakúgy, mint a pályák és címek elérhetetlenségének csapdáját. Mindez bizonyos mértékig felerősíti az aspirációk és a valós lehetőségek elválását egymástól. A régi iskolarendszerben a korlátok igen mélyen internalizálódtak a diákokban, a kudarcot, mint igazságos és elkerülhetetlen dolgot fogadták el. A tanítókat és tanítónőket úgy válogatták és képezték, hogy azok ne csak a parasztoktól és a munkásoktól különüljenek el, hanem ezenközben teljesen el legyenek szigetelve a középiskolai tanároktól is. Azzal, hogy a jelenlegi rendszer „a gimnazista” helyzetébe hozza azon osztályok gyerekeit, akik számára a középfokú oktatás korábban teljesen elérhetetlen volt, tulajdonképpen olyan elvárásokat plántál ezen gyermekekbe és családjukba az iskolarendszerrel szemben, amit az akkor tudott biztosítani a gimnáziumok tanulóinak, amikor ezek az intézmények számukra nem voltak elérhetőek. A középfokú oktatásban való részvétel azon aspirációkból való részesedést is jelent, melyek a középfokú oktatáshoz való hozzájutáshoz egy korábbi stádiumban kötődtek: gimnáziumba menni annyit tesz, hogy felvesszük – mint a csizmát – a tanárrá, orvossá, ügyvéddé, közjegyzővé válás aspirációját, minden olyan pozícióét tehát, amit a gimnázium a két világháború között kínált. Márpedig, amikor az alsóbb osztályok gyermekei nem vettek részt a rendszerben, a rendszer egészen más volt. Ezzel

egyidejűleg megfigyelhető bizonyos elértéktelenedés, egyrészt az egyszerű inflációs hatás következtében, másrészt pedig mert megváltozott a címek birtokosainak „társadalmi minősége”. Az iskolai infláció hatásai sokkal bonyolultabbak annál, ahogy általában megfogalmazzuk: egy cím, amely gyakoribbá válik, ezzel egyidejűleg el is értéktelenedik, de abból a tényből kifolyólag, hogy egy cím mindig annyit ér, mint viselőik, azáltal is elvesztheti értékét, hogy „társadalmi érték nélküli” emberek számára is hozzáférhetővé válik.

Riporter: Mik a következményei ennek az inflációs jelenségnek?

Bourdieu: A fent leírt jelenségekből következik, hogy azon igényeknek, melyek egy olyan rendszerhez kötődnek, ami egy korábbi állapotban létezett – csalódniuk kell. Azok az igények, melyeket az iskolarendszer az előbb említett hatások együttesével segít elő, illetve az általa reálisan garantált esélyek közötti eltolódás a csalódás és a kollektív elutasítás fő oka, mely szembenáll a korábbi kor kollektív adhéziójával (amit a bányász fiának esetével idéztem föl) csakúgy, mint az objektív esélyeknek korábban történő önkéntes alávetéssel, mely hallgatolagos feltétele volt a gazdaság hatékony működésének. Ez annak az ördögi körnek a megszakadását jelenti, melynek következtében korábban a bányász fia le akart menni a bányába anélkül, hogy elgondolkodott volna ellentétes irányú lehetőségéről. Magától értetődő, hogy amit itt az imént leírtam nem érvényes a fiatalság egészére: van egy csomó fiatal – különösen a polgári származásúak -, akik még mindig ugyanabban a körben mozognak, ugyanúgy látják a dolgokat, mint régen, és akik ugyanúgy a grande école-okban, az MIT-n, vagy a Harvard Business School-on akarnak tanulni, és minden elképzelhető felvételi vizsgán részt is vesznek, akárcsak régen.

Riporter: Az alsóbb osztályok gyermekei a munka világának esetében ugyancsak eltolódásokkal találkoznak.

Bourdieu: Az iskolarendszerben – elvágva a munka világtól – elég jól el lehet lenni anélkül, hogy az iskolai címek segítségével sikerülne munkát találni. (Ez az 1880-as évek konzervatív irodalmának egyik kedvelt témája volt, ami az érettségizett munkanélküliekről szólt, s már ekkor az esélyek, az aspirációk és az ezekhez kapcsolt szükségszerűségek alkotta kör megszakadásának hatásaitól tartott.) De nagyon balszerencsések is lehetünk az iskolarendszerben, teljesen idegennek érezve ott magunkat, amikor mindenfajta iskolai szubkultúra ellenére részt veszünk azoknak a diákoknak a bálokon megtalálható bandájában, akiknek egyfajta egyetemista stílusuk van, és akik kellőképpen beilleszkedtek ebbe az életvitelbe, mely elvágja őket a családjuktól (amelyet egyébként már nem értenek meg és amely szintén nem érti őket: „Azzal a lehetőséggel, ami nekik

van!”). A másik oldalon viszont ott van a munkával szemben megnyilvánuló zavar és reménytelenség érzése. Valójában e hatáshoz, amit az ebből a körből való kiszakadás jelent, hozzáadódik még mindennek ellenére az a homályos felismerés, amit az iskolarendszer – még ha kudarc árán is –, de néhányaknak biztosít, arról a homályos felismerésről van szó, amely szerint az iskolarendszer hozzájárul a kiváltságok újratermeléséhez.

Úgy gondolom – ezt már tíz évvel ezelőtt megírtam –, hogy ahhoz, hogy az alsóbb osztályok felismerhessék, hogy az iskolarendszer az újratermelés egyik eszközeként működik, be kell kerülniük az iskolarendszerbe. Mert valójában csak addig hihették el, hogy az iskola felszabadít, vagy bármi effélét, amit a vezetők – igazából bele sem gondolva – mondtak nekik, amíg az általános iskolát leszámítva nem volt kapcsolatuk vele. Az alsóbb osztályokban, a felnőtteknél és a fiataloknál egyaránt, manapság születik a felismerés, melyet azonban még nem öntöttek szavakba, hogy az iskolarendszer a privilégiumok közvetítője.

Riporter: De akkor mivel magyarázza azt a sokkal nagyobb mértékű depolitizálódást, ami 3-4 éve figyelhető meg?

Bourdieu: Ez a globálisnak mondható homályos lázadás – mely megkérdőjelezi a munkát, az iskolát, stb. – teljesen más, mint a rendszer régi állapotában megtapasztalt kudarc (ami persze továbbra is jelen van, elég ha meghallgatjuk az interjúkat: «Nem szerettem a franciát, nem szerettem iskolába járni, stb.»), mivel ez az iskolarendszert teljes egészében kérdőjelezi meg. Ami ezzel az elégedetlenséggel többé-kevésbé anomicus és anarchikus formákban megvalósul nem az, amit általában politizáláson értünk, ami azt jelenti, hogy a politikai apparátusok képtelenek venni és felerősíteni ezeket. Ez újra felvet egy általánosabb és bizonytalanabb kérdést, nevezetesen a munka iránt megnyilvánuló rossz közérzet kérdését, ami ugyan nem politikai kérdés a szó elfogadott értelmében, de ami azzá válhat. Felvet tehát valamit, ami nagyon hasonlít bizonyos politikai tudatformákra, melyekkel főként a munkások legalsó rétegénél és az elsőgenerációs, paraszti eredetű munkásoknál találkozhatunk, és amelyek, mivel nem találtak fórumot, valamint kellő átütőerő híján nem érték el az apparátusokat, vakon tekintenek önmagukra. Ahhoz, hogy megmagyarázzák és elviseljék saját kudarcukat ezeknek az embereknek a rendszert egészében kell megkérdőjelezniük: az iskolarendszert éppúgy, mint a családot, melyhez szorosan kötődik, és általában minden intézményt az iskolától a katonaságig, a katonaságtól az üzemig. Megfigyelhető egyfajta spontán balosság, amely több vonatkozásban is a munkások legalsó rétegeinek diskurzusára emlékeztet.

Riporter: És ez befolyásolja a generációk közötti konfliktusokat?

Bourdieu: Létezik egy nagyon egyszerű dolog, amiről azonban mindig megfeledkezünk, nevezetesen: hogy az egymást követő generációk, a szülők és a gyerekek igényei a különféle javaknak, illetve az ezekhez való hozzáférés esélyeinek koronként változó elosztási struktúrája mentén konstituálódik. A statisztikák szerint mindaz, ami a szülőknek még különleges privilégium volt, hétköznapivá válik (amikor pl. a mai szülők húsz évesek voltak, az ő korosztályukban és az ő környezetükben csak minden ezredik embernek volt autója). S jó néhány generációs konfliktus a különböző korokban létrejött aspiráció-rendszerek közötti konfliktusokra vezethető vissza. Az, ami az 1-es generáció számára az egész életet meghatározó felfedezés volt, a 2-es generáció számára már születése pillanatától fogva adott lesz. Az eltolódás különösen erős a hanyatló osztályok esetében, akik ugyanúgy élnek ma, mint húsz évvel ezelőtt, egy olyan korban, amikor húsz évük összes kiváltsága (mint például a sielés vagy a tengerparti nyaralás) mindenki számára elérhetővé válik. Nem véletlen, hogy a fiatalokkal szemben megnyilvánuló gyűlölet (ami nagyon jól látható a statisztikákban, még ha osztályokra bontott elemzésekkel sajnálatos módon nem is rendelkezünk) a hanyatló osztályok (mint például a kisiparosok vagy a kiskereskedők), vagy a hanyatló egyének és általában az idősök sajátja. Nem minden öreg fiatalelles természetesen, de az öregség maga is társadalmi hanyatlás, egyfajta társadalmi hatalomvesztés, melynek folytán az idősekre is jellemző az a fiatalokkal kapcsolatos viszony, ami a hanyatló osztályok sajátja. Nyilvánvalóan a hanyatló osztályok időseiben, vagyis az idős kereskedőkben és az idős iparosokban halmozódnak legfelső fokon a tünetek: ők fiatalellesesek, de művész-ellenesek, értelmiség-ellenesek, vita-ellenesek is, minden változó, mozgásban lévő, stb. ellen vannak csak azért, mert már maguk mögött hagyták jövőjüket, míg a fiatalok éppen a jövő birtokosaiként, a jövő meghatározóiként definiálódnak.

Riporter: És vajon az iskolarendszer nem lehet a nemzedékek közötti konfliktusok forrása, amennyiben olyan embereket helyezhet ugyanabba a társadalmi pozícióba, akiket az iskolarendszer különböző állapotaiban képeztek?

Bourdieu: Induljunk ki egy konkrét esetből: manapság a közszolgálati funkciók középszintű irányító posztjain, ahol szakmai gyakorlat révén léphetünk csak előbbre, egymás mellett, ugyanabban az irodában megtalálhatjuk a fiatal érettségizetteket vagy még inkább egyetemistákat, akik frissen kerültek ki az iskolarendszerekből, és azokat az 50-60 éves embereket, akik 30 évvel korábban, polgári bizonyítvánnyal végeztek, az iskolarendszer olyan időszakában, amikor az még viszonylag ritka volt. Ezek az emberek önképzéssel és a számárlétrán haladva értek el azokba a káderpozíciókba, amelyek ma már csak az érettségizettek számára hozzáférhetők. Itt nem a fiatalok és az idősök kerültek

szembe egymással, hanem az iskolarendszer két állapota, a bizonyítványok gyakoriságának két különböző foka; és ez az objektív ellentét a *besorolások harcaiban*⁵ fejeződik ki: az idősek – akik nem mondhatják, hogy ők a főnökök, mivel már oly régóta dolgoznak ott – a hosszú szolgálati időhöz társított szakmai tapasztalatra fognak hivatkozni, míg a fiatalok a bizonyítvány által biztosított szakértelemre. Ugyanez az ellentét a szakszervezetek esetében is megtalálható annak a harcnak a formájában, amit a fiatal szakállas balosok és a régi SFIO⁶ iránt elkötelezett idősek vívnak. Ugyancsak egymás mellett, egy irodában, ugyanazokon a posztokon találhatók az Arts et Métiers-n⁷, illetve a Polytechnique-en⁸ végzett mérnökök is. A látszólagos státuszazonosság azonban elfedi az egyének jövőjét illető különbségeket, azt hogy ugyanaz az állás az egyiknek pusztán ugródeszkát, míg a másiknak a végcél jelenti. Ebben az esetben a konfliktusok valószínűleg más formát fognak ölteni, mivel a fiatal öregeknek (akik *most* vannak a csúcson) minden esélyük megvan arra, hogy az iskolai bizonyítványok tiszteletét természeti különbségekként internalizálják. Ezért van az, hogy a generációk közötti konfliktusokként megélt konfliktusok valójában az iskolarendszerrel különböző kapcsolatban álló személyek vagy korcsoportok közötti konfliktusokként mennek végbe. Az iskolarendszer egy adott állapotához kötődő kapcsolat és a speciális érdekek – melyek különböznek azon generáció érdekeitől, melyet a rendszer egy korábbi, nagyon eltérő állapotához fűződő kapcsolat határozott meg – képezik az egy generációt egyesítő elvek egyikét: egy tény közös a fiatalok mindegyikében, még azokban is, akik nagyon kevés hasznot húztak az iskolarendszerből, akik csak valami minimális képzettséget szereztek is, ez pedig az, hogy általában véve ez a generáció ugyanazokban az állásokban képzettebb, mint az előző (zárójelben megjegyzendő, hogy a nők, akik mivel egyfajta diszkrimináció folytán csak egy előzetes szelekció árán érhetnek el állásokat, szüntelenül ebben a helyzetben vannak, vagyis majdnem mindig képzettebbek, mint az övékével egyenértékű állásokban dolgozó férfiak...). Annyi bizonyos, hogy a fiataloknak minden osztálykülönbség ellenére közös generációs érdekeik vannak, mert függetlenül a fiatalelles diszkrimináció hatásától, azon egyszerű ténynél fogva, hogy az iskolarendszerrel egy másik korban kerültek kapcsolatba, mindig kevesebbet fognak kapni a bizonyítványaikért, mint amit ugyanazért az előző generáció kaphatott volna. Megfigyelhető ezen generáció strukturális elégtelenedése. Ez kétségtől fontos abban, hogy megértsük azt a fajta elégedetlenséget, ami többé-kevésbé közös ebben a generációban. Még a polgárság esetében is a mai konfliktusok egy része azzal a ténnyel magyarázható, hogy az öröklődés határideje kitolódik, hogy – amint azt Le Bras egy Population-beli cikkében kiválóan bebizonyította – egyre később adjuk tovább az örökséget és az

⁵ Lefordíthatatlan szójáték (*lutte des classements*), mely a marxi osztályharcra (*lutte des classes*) utal – a ford.

⁶

⁷

⁸

állásokat, és hogy az uralkodó osztályok ifjainak bizony lassítani kell a tempón. Ezek a konfliktusok már napjainkban is jelen vannak a szabadabb szakmák (építészek, ügyvédek, orvosok, stb.), az oktatás, stb., körül folyó vitákban. Ahogy az időseknek érdekükben áll a fiatalokat visszaküldeni a fiatalságba, ugyanúgy a fiataloknak is érdeke az öregeket elküldeni az öregségbe.

Vannak időszakok, amikor az „új” kutatása felerősödik, miáltal az „újonnan jöttek” (akik többnyire a legfiatalabbak is, biológiaiilag) a múltba, az elévülésbe, a szociális halálba taszítják a „már beérkezetteket” (mondván „nekik már úgylis végük van”). Ilyenkor a generációk közötti harcok is nagyobb intenzitással folynak: ezek azok a pillanatok, amikor a legfiatalabbak és a legidősebbek életpályái egymásba tolódnak, amikor a „fiatalok” *túl korán* követelik az öröklést. Mindaddig elkerülték ezeket a konfliktusokat, amíg az idősebbeknek sikerült szabályozni a legfiatalabbak felemelkedésének tempóját, karrierjüket és iskolai képzésüket, sikerült ellenőrizni a karrierben való előrejutás sebességét és megfékezni azokat a törtetőket, akik – «átgázolva az állomásokon» – képtelenek megfékezni magukat, akik nyomulnak. (Valójában többnyire nem volt szükség erre a megfékezésre, mivel a „fiatalok” – akik lehetnek 50 évesek is – internalizálták a határokat, a jellemző életkorokat, vagyis azt a kort, amikor „megalapozottan igényt tarthatnak” bizonyos pozíciókra, és még csak eszükbe sem jutott, hogy idő előtt követeljék azokat, más szóval mielőtt „eljött volna az ő idejük”). Mivel elveszett a „határok értelme”, a konfliktusokat az életkor határai, az életkorok közötti határok kapcsán látjuk megjeleníteni, mely konfliktusoknak a hatalom és a privilégiumok generációk közötti transzmissziója a tétje.